

INHOUD

<i>Voorwoord</i>	2
I Het priesterschap	5
II De priesteropleiding	7
III Staf en statuut van de priesteropleiding	9
IV Toelating tot de priesteropleiding	11
V Inleiding tot priesterlijk leven	12
VI Geestelijke vorming	14
VII De docenten en de inrichting van het onderwijs	17
VIII Toetsing van de geschiktheid	19
IX Bijzondere voorzieningen voor oudere kandidaten	21
X Voortgezette vorming	22
XI Roepingenpastoraal	22
XII Overige bepalingen	23
 <i>Bijlagen</i>	
I Studies in het kader van de priesteropleidingen	24
II Overzicht van diocesane priesteropleidingen	39

VOORWOORD

Een goede opleiding en vorming van priesters, spiritueel en professioneel, is de eeuwen door punt van kerkelijke zorg geweest. De belangrijkste beslissingen in deze zijn genomen door het Concilie van Trente (1546-1564) en het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965).

In het decreet over de priesteropleiding van Vaticanum II *Optatam totius* nr. 1 van 28 oktober 1965 is bepaald dat de regeling van de priesteropleiding dient te worden vastgesteld door de Bisschoppenconferentie na goedkeuring door de Apostolische Stoel. De omstandigheden waarin priesters komen te werken zijn immers niet overal gelijk. Daarom kan de opleiding niet overal tot in detail op dezelfde wijze zijn ingericht.

Op verzoek van de Buitengewone Bisschoppensynode van 1967 heeft de Congregatie voor het katholiek onderwijs op 6 januari 1970 de *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* uitgevaardigd, gepubliceerd in *Acta Apostolicae Sedis* 62(1970), 321-384. Zij is een basisregeling die door de Bisschoppenconferenties nader geconcretiseerd moest worden.

Het Wetboek van *Canoniek Recht* van 1983 bepaalt in canon 242, § 1:

In elke natie afzonderlijk dient een Statuut voor de priesteropleiding te zijn dat vastgesteld moet worden door de bisschoppenconferentie, rekening houdend met de door de hoogste kerkelijke overheid uitgevaardigde normen, en dat door de Heilige Stoel goedgekeurd moet worden en ook, eveneens met goedkeuring van de Heilige Stoel, aan nieuwe omstandigheden aangepast moet worden; hierin dienen de hoofdbeginselen bepaald te worden van de in het seminarie te geven opleiding alsmede de algemene normen hieromtrent, aangepast aan de pastorale noden van elk gebied of provincie.

De Nederlandse R.-K. Bisschoppenconferentie heeft geruime tijd nodig gehad om op basis van de *Ratio fundamentalis* te komen tot een *Ratio Neerlandica*. Zij heeft zich in haar werk mede gericht op de postsynodale apostolische exhortatie van Johannes Paulus II over de vorming van de priesters in de huidige omstandigheden *Pastores dabo vobis* van 25 maart 1992 gepubliceerd in *Kerkelijke documentatie* 20(1992), nr. 5. Finale besluitvorming heeft plaats gehad in de Plenaire Vergadering van de Bisschoppenconferentie van 10 januari 2000. Goedkeuring is verleend door de Congregatie voor het Katholiek Onderwijs bij decreet van 7 april 2000.

De *Ratio Neerlandica* bepaalt de kaders van hetgeen de Nederlandse Bisschoppen in hun diocesen verwachten van het leven en werken van priesters en vervolgens hetgeen zij van daaruit vaststellen voor opleiding en vorming, en geldt voor alle vormen van priesteropleiding in de Nederlandse R.-K. Kerkprovincie.

Zij is de basis voor de statuten die iedere diocesane bisschop vaststelt voor het eigen seminarie en/of convict, als huis en thuis waar de vorming van de toekomstige priesters plaatsvindt.

Het document geeft verder de regels voor de theologieopleiding en de pastoraal-professionele vorming. Dit betreft zowel de situatie waarin een seminarie deze (bijna) geheel zelf verzorgt, als wanneer (grotere of kleinere delen van) opleiding en vorming op basis van vaste en duidelijke afspraken aan een theologische faculteit worden toevertrouwd.

Zoals ook voorgeschreven in het *Wetboek van Canoniek Recht* canon 279, § 1-3 dienen priesters zich toe te leggen op permanente spirituele en professionele opleiding en vorming. Initiële en permanente opleiding en vorming vormen tezamen de onmisbare basis voor een bekwaam en inspirerend functioneren als priester. Zeker in een tijd waarin zich minder kandidaten melden dan onze kerk nodig heeft, is het van het grootste belang de kwaliteit van leven en werken van priesters hóóg te houden.

De *Ratio Neerlandica* die wij bij deze publiceren, zal van kracht zijn vanaf 1 september 2001. Zij is in onze ogen een belangrijke bijdrage aan de noodzakelijke spirituele en professionele opleiding en vorming van priesters in onze kerkprovincie.

Mogen allen die reeds priester zijn alsook zij die nu of straks op weg zijn naar het priesterschap, met vreugde hun opdracht volbrengen in de kracht van de heilige Geest, die hun geschonken wordt om een inspirerend teken te zijn van Jezus Christus de ene en eeuwige Hogepriester. Kwaliteit en vreugde in het leven en werken als priester is de beste werving voor Kerk en priesterschap.

+ Adrianus kardinaal Simonis
voorzitter van de Bisschoppenconferentie

Utrecht, 11 juni 2000
Hoogfeest van Pinksteren

10 januari 2000

RATIO NATIONALIS INSTITUTIONIS SACERDOTALIS

Inleiding

De *Ratio fundamentalis* vraagt om een nationale toepassing. Het onderhavige document van de Bisschoppenconferentie is deze toepassing.

Uiteraard betuigt de Nederlandse Bisschoppenconferentie volledige adhesie met de *Ratio fundamentalis* en alles wat in dat document staat is in de *Ratio nationalis* verondersteld.

Een document, dat de *Ratio fundamentalis* op de verhoudingen in Nederland toepast, moet rekening houden met specifieke omstandigheden:

- In Nederland heeft een groot deel van de bevolking de mogelijkheid hoger onderwijs te volgen. Dat stelt eisen aan de opleiding van priesters en andere kerkelijke werkers.
- De grote mobiliteit van de bevolking in een territoriaal klein en dichtbevolkt land. Dit maakt al te grote verschillen in de praktische regeling van opleiding en vorming ongewenst.
- Priesters zullen moeten samenwerken met elkaar, met permanent diakens, met pastoraal werkers en met anderen die een meer of minder volledige pastoraaltheologische scholing ontvingen. Bovendien moeten zij aan de meeste van hen leiding geven. Deze combinatie van taken stelt bijzondere eisen aan hun kwaliteiten.
- Momenteel presenteren veel kandidaten voor het priesterschap zich eerst op latere leeftijd. Dit vraagt bijzondere voorzieningen.

I HET PRIESTERSCHAP - doel van de priesteropleiding

1. Alle leden van het godsvolk hebben deel aan het enige en eeuwige priesterschap van Christus. Zij voegen aan het priesterschap van Christus niets toe; zij delen erin en stellen het present.
2. Elk lid van het godsvolk doet dit op eigen wijze. Het priesterschap van de dienst, dat wil zeggen: het hiërarchische oftewel sacramenteel gewijde priesterschap, dat niet ontleend wordt aan het priesterschap

dat alle gelovigen gemeenschappelijk met Christus en elkaar delen (vgl. *Lumen gentium*, 10; Bijz. Syn., 17) **en dat daarvan naar aard verschilt**, plaatst de priesters in een zodanige gelijkvormigheid met Christushogepriester, dat zij in de persoon van Christus, het **Hoofd van de Kerk**, kunnen optreden (vgl. *Presbyterorum ordinis*, 2).

3. Het geheel van de inrichting van de priesteropleiding zal dit dubbel aspect tot uitdrukking moeten brengen: zowel het delen van de toekomstige priesters in het gemeenschappelijk priesterschap van alle gelovigen, alsook het delen in het priesterschap van Christus het hoofd.
4. Door priesterwijding en zending ontstaat een bijzondere band met de diocesane bisschop. Met hun bisschop vormen de priesters het éne presbyterium. "Doordat het ambt van de priester met dat van de bisschop verbonden is, neemt het deel aan de volmacht waarmee Christus zelf zijn lichaam opbouwt, heiligt en leidt" (PO, 2)
5. De priester is uit de mensen genomen en staat in het leven en de tijdgeest met hen. Vervolgens is hij gezonden tot dienst aan mensen, aan wie hij Jezus Christus en diens Blijde Boodschap te brengen heeft en die geroepen zijn tot een gemeenschap in geloof en liefde, welke gemeenschap zich uit in zorg voor héél de mens. In zijn bediening van Gods woord en de sacramenten en in zijn dienst aan de geloofsgemeenschap en aan de samenleving staat de viering van de eucharistie centraal: hoogtepunt en bron van heel het christelijk leven.
6. Geroepen tot leiding geven in de geloofsgemeenschap, heeft de priester heel bijzonder de éénheid te dienen. Zijn opgave is het bijzondere gaven (charismata) bij anderen te ontdekken, te erkennen en te bevorderen, en met hen een levende en missionaire gemeenschap op te bouwen. De priester zal dus intensief samenwerken met allen, die andere kerkelijke diensten vervullen of bijzondere verantwoordelijkheid in de geloofsgemeenschap op zich nemen.

II DE PRIESTEROPLEIDING

7. De bisschop is verantwoordelijk voor het geheel van de opleiding van zijn diocesane priesters. **Hij oefent deze verantwoordelijkheid uit met inachtneming van hetgeen in de *Ratio nationalis* als specificering van de *Ratio fundamentalis* is bepaald.** De bisschop bezoekt op gezette tijden de priesteropleiding, als teken van verbondenheid met de particuliere kerk. Bij die gelegenheid spreekt de bisschop met de studenten over de pastorale ontwikkelingen in zijn bisdom. De uitvoering van het beleid inzake de opleiding tot diocesaan priester vertrouwt hij toe aan een bisschoppelijk gedelegeerde, die aan hem verslag uitbrengt. Deze gedelegeerde heeft als belangrijkste taak het aannemen van priesterkandidaten en hun voordracht voor de wijdingen, alsmede leidinggeven aan de toelatingscommissie. Beschikt een bisdom over een eigen priesteropleiding dan zal in de regel de rector van de diocesane priesteropleiding tevens bisschoppelijk gedelegeerde zijn. In alle gevallen is het wenselijk dat elke bisschop zijn eigen diocesane bisschoppelijk gedelegeerde heeft en zijn verantwoordelijkheid met inschakeling van de gedelegeerde uitoefent.
8. Door de oprichting van een eigen priesteropleiding maakt de bisschop zijn verantwoordelijkheid voor de opleiding van eigen diocesane priesters waar. Dat kan op drie wijzen geschieden:
- volgens het *voltijd geïntegreerd* model, d.w.z.: het geheel van de opleiding vindt in voltijd plaats vanuit en grotendeels op locatie van het diocesaan instituut (groot-seminarie);
 - volgens het *deeltijd geïntegreerd* model, d.w.z.: het geheel van de opleiding vindt in deeltijd plaats vanuit en grotendeels op locatie van het diocesaan instituut;
 - volgens het *voltijds gecombineerd* model, d.w.z.: het geheel van de opleiding vindt in voltijd plaats waarbij het diocesane instituut (convict) gebruik maakt van faciliteiten van andere door de bisschop en door de Heilige Stoel erkende opleidingsinstituten. **In die situatie waakt de bisschop erover, dat de opleiding voldoet aan de vereisten voor de priesteropleiding.**

Is een bisdom niet in staat in een eigen priesteropleiding te voorzien dan dienen de priesterkandidaten aan de priesteropleiding van een ander bisdom te worden toevertrouwd onverlet de blijvende verantwoordelijkheid van de diocesane bisschop.

Onder laatstgenoemde voorwaarde kan een diocesane bisschop die wel over een eigen priesteropleiding beschikt in afzonderlijke situaties eveneens kandidaten aan de priesteropleiding van een ander bisdom toevertrouwen.

Er worden dan concrete afspraken tussen het zendende bisdom en de ontvangende priesteropleiding op schrift gesteld.

9. De bisschop is verantwoordelijk voor de ingroei van kandidaten in het presbyterium van het eigen bisdom. In de regel vindt deze plaats door het leven in gemeenschap en door deelname aan een op ingroei in het bisdom gericht vormingsaanbod zoals voorzien in de eigen diocesane priesteropleiding. Voor kandidaten die hun opleiding via een deeltijdroute volgen of zijn toevertrouwd aan een priesteropleiding van een ander bisdom dient op aangepaste wijze in de noodzakelijke ingroei te worden voorzien.
10. In elk bisdom, waar dit mogelijk en nuttig blijkt te zijn, dient een priesteropleiding te zijn; anders dienen de studenten die zich op de gewijde bedieningen voorbereiden, aan de priesteropleiding van een ander bisdom toevertrouwd te worden. Er worden dan duidelijke en uitgewerkte afspraken tussen het zendende bisdom en de ontvangende priesteropleiding op schrift gesteld.
11. De door een decreet van de bevoegde bisschop opgerichte priesteropleidingen bezitten van rechtswege rechtspersoonlijkheid in de Kerk (vgl. c. 238, § 1), en, wanneer dit uitdrukkelijk in de statuten van de priesteropleiding vermeld wordt, tevens, als zelfstandig onderdeel van het Rooms-Katholiek Kerkgenootschap in Nederland rechtspersoonlijkheid naar burgerlijk recht (vgl. *Reglement voor het R.-K. Kerkgenootschap in Nederland*, Art.V; en B.W. Boek 2 Art. 2).
12. De bisschop kan in het bisdom aan de parochies en aan de andere kerkelijke rechtspersonen die aan zijn gezag zijn onderworpen, een belasting opleggen om in de behoeften van de priesteropleiding te

voorzien. Deze belasting moet algemeen zijn, evenredig aan de inkomsten van hen die daartoe verplicht zijn, en vastgesteld overeenkomstig de behoeften van de priesteropleiding (vgl. c. 264).

13. De opleiding van priesterreligieuzen geschiedt overeenkomstig het bepaalde in de constituties van de betreffende orde of congregatie, of door de eigen *Ratio* die door de Heilige Stoel is erkend. Wanneer voor aldus opgeleiden een pastorale bediening wordt beoogd, overtuigt de bisschop zich bij een eerste aanstelling ervan, of de genoten opleiding aansluit bij de specifieke eisen van het pastoraat in Nederland.

III STAF EN STATUUT VAN DE PRIESTEROPLEIDING

14. Beschikt een bisdom over een eigen diocesane priesteropleiding dan vertrouwt de bisschop zijn verantwoordelijkheid inzake de uitvoering van het beleid toe aan de rector en de overige leden van de staf. Deze bestaat buiten de rector uit nog minimaal twee personen. Andere leidinggevendenden kunnen deel uitmaken van de staf. Als er een conrector of vice-rector is moet deze staflid zijn. Het is aan te bevelen dat ook de studierector tot de staf behoort. **Ook de spiritueel is staflid (zie verder art. 17).** De taak van de staf is ervoor te zorgen dat het vormingsprogramma op verantwoorde wijze wordt uitgevoerd. Bij de uitvoering van haar taken staan docenten en adviseurs de staf terzijde.
15. De rector wordt door de bisschop benoemd door vrije toewijzing, na die organen in het bisdom, die via universeel of particulier recht dit recht verkregen hebben, gehoord te hebben, alsook de overige leden van de staf van de priesteropleiding. De rector moet een priester zijn en is in de regel tevens bisschoppelijk gedelegeerde als hij rector is van de (enige) priesteropleiding van het bisdom. Voor de dagelijkse leiding van de priesteropleiding is de rector bevoegd. Beslissingen die de dagelijkse leiding overstijgen resp. die de bevoegdheid van de staf van de priesteropleiding te boven gaan (zoals het benoemen van docenten) dienen door het gezag van de bisschop te worden bevestigd (vgl. c. 259). De rector brengt geregeld

verslag uit aan de bisschop over zijn werkzaamheden en die van de staf van de opleiding.

Bij het behandelen van alle zaken wordt de priesteropleiding resp. de staf vertegenwoordigd door zijn rector (vgl. c. 238, § 2).

16. Dringend aanbevolen is de aanwijzing van een studierector. Deze heeft het overzicht over het geheel van het onderwijs, de inrichting van het curriculum, de volledigheid van de vakken en de inhoud ervan. **Het is ook aan hem om uit de overvloed aan geboden materiaal dat te kiezen, dat bij kan dragen aan een kwalitatief goede intellectuele voorbereiding, geheel toegesneden op de lokale vereisten.** Daarnaast ziet hij onder uiteindelijke verantwoordelijkheid van de rector en in samenspraak met de overige stafleden en de docenten, er met name op toe, dat de kandidaten hun studie integreren in het geheel van hun priesterlijke vorming.
17. In elke priesteropleiding dient ten minste één spiritueel te zijn. **Deze priester** ziet in samenspraak met de overige stafleden toe op de groei in spiritualiteit van de afzonderlijke kandidaten en de integratie daarvan in het geheel van de priesterlijke vorming. Ook heeft hij inbreng in het gemeenschappelijk programma geestelijke vorming. **Hij onthoudt zich in de seminariestaf van een oordeel m.b.t. de persoonlijke geschiktheid van de kandidaten, wier persoonlijk leidsman resp. biechtvader hij is. De kandidaten** behouden het recht zich tot andere priesters te wenden die door de bisschop daartoe zijn aangewezen (vgl. c. 239 § 2). Dat laatste geldt, met behoud van de voor de priesteropleiding geldende regels, ook voor het zich wenden tot biechtvaders (vgl. c. 240 § 1). Bij het nemen van beslissingen over het toelaten van kandidaten tot de wijdingen, of over het wegzenden van de priesteropleiding, kan nooit het oordeel van de geestelijk leidsman, noch van de biechtvader gevraagd worden (vgl. c. 240, §2). Dit houdt onder meer in dat de rector geen gewoon biechtvader kan zijn.
18. Elke bisschop dient in zijn bisdom een eigen statuut voor opleiding tot priester vast te stellen, en aan zijn priesteropleiding een eigen reglement, binnen de normen van deze landelijke *Ratio*, te geven, waarin vooral die gedeelten van de discipline nader bepaald worden,

die het dagelijks leven van de studenten en de ordening van de gehele priesteropleiding betreffen (vgl. c. 243).

19. Ter bevordering van interdiocesane samenwerking en een goede onderlinge afstemming van opleidingscriteria, bestaat een landelijk beraad van rectoren van priesteropleidingen. Dit beraad komt bijeen zo vaak dit gewenst is, maar tenminste eens per jaar. Dit beraad laat de verantwoordelijkheid van elke diocesane bisschop voor de eigen priesteropleiding onverlet.
Op diens verzoek, of op initiatief van de rectoren, kan de voorzitter van de Bisschoppelijke Commissie voor de Opleiding tot Pastorale Bedieningen worden uitgenodigd aan dit beraad deel te nemen.

IV TOELATING TOT DE PRIESTEROPLEIDING

20. Door de bisschop (c. 241.1 CIC) of door zijn gedelegeerde voor de priesteropleiding kunnen als priesterkandidaten slechts die mannen worden aangenomen die door hun godsdienstige en kerkelijke levensinstelling, door hun verstandelijke en morele gaven en door hun fysieke en psychische gezondheidstoestand de hoop wettigen dat zij, na de goed doorlopen vormingsperiode, het volk van God op een aan de huidige tijd en de eigenheid van het bisdom aangepaste wijze ten dienste kunnen zijn “om hen te vertegenwoordigen bij God” (Heb. 5, 1), en om hun gehele toekomstige leven in de celibataire levenswijze te wijden aan de gewijde bedieningen (vgl. c. 241). Het verdient de voorkeur, dat deze aanname geschiedt **na overleg** met de staf van de opleiding. Ten behoeve van het oordeel omtrent de geschiktheid kan eveneens het advies van een psycholoog ingewonnen worden. Een medische keuring moet van de kandidaat gevraagd worden.
21. Als vooropleiding wordt vereist dat de kandidaat in ons land toegang heeft tot het afleggen van examens aan een instelling van hoger onderwijs. In individuele gevallen kan door de rector worden onderzocht of de kandidaat over de vereiste capaciteiten beschikt en over kwaliteiten die het eventueel ontbreken van de vereiste vooropleiding compenseren. Dit moet feitelijk blijken uit een reële toetsing. Daarbij dienen tenminste twee niet-Nederlandse talen, het vak ge-

schiedenis en Latijn en Grieks voor te komen in het examenvakkenpakket van de vooropleiding, anders dient er tijdens de opleiding aanvullend te worden. Indien deze aanvullingen - zo nodig ook op het gebied van de beheersing der Nederlandse taal in woord en geschrift - een te groot beslag op het curriculum gaan leggen, dient de duur van de priesteropleiding overeenkomstig verlengd te worden. Mocht de catechetische basiskennis zo ondermaats zijn dat theologiestudie ongefundeerd blijkt, dan dient een vooropleiding te worden aangeboden.

22. Voor de aanname dient een kandidaat, behalve een doop- en vormselbewijs en zijn examenpuntenlijst, ook getuigschriften te overleggen van de parochie(s) waar hij heeft gewoond (bij het opvragen van dit getuigschrift zal de rector van de priesteropleiding aandachtspunten aangeven). Indien wenselijk kan van de leiding der onderwijsinstututen waar hij de laatste jaren heeft gestudeerd een getuigschrift worden ingewonnen alsmede het getuigschrift dat hem is uitgereikt bij het beëindigen van de arbeidsverhouding waarin hij heeft gestaan.
23. Wanneer het gaat om de aanname van iemand die reeds aan een andere priesteropleiding heeft deelgenomen of ergens novice is geweest, dient er een getuigenis opgevraagd te worden bij de bevoegde leiding van de instituten, met name ook omtrent de reden van heengaan, c.q. van wegzending (vgl. c. 241, § 3). Dit wordt de kandidaat meegedeeld.
In het algemeen Decreet van de Bisschoppenconferentie d.d. 26 april 1998 is de procedure weergegeven die gevolgd dient te worden bij het opvragen en verstrekken van een dergelijk getuigenis.

V INLEIDING TOT PRIESTERLIJK LEVEN

24. Priesters zullen zich levenslang moeten herkennen in de roeping van de apostelen door de Heer.
25. De geestelijke vorming van priesterkandidaten bereikt haar doel, als ze de toekomstige priester ertoe brengt, zich met Christus en diens zending één te weten, niet alleen op grond van wijding, maar ook door de bereidheid het eigen leven in te zetten. In de viering van de

eucharistie, gedachtenis van dood en verrijzenis van Christus, kan hij aldus weten wat hij doet, en navolgen wat hij mag voltrekken.

26. De priesterwijding scheidt, evenals de zending tot de pastorale dienst, een speciale band - ook van gehoorzaamheid - tussen de priester en zijn bisschop. De vorming op de priesteropleiding zal er derhalve op moeten toezien dat de kandidaten vanaf het begin in die band met de bisschop ingroeien. Tevens brengt dit met zich mee dat de priesters tezamen met hun bisschop het presbyterium van het bisdom vormen; ook de verbondenheid met de medepriesters (inclusief de emeriti) van het bisdom zal derhalve reeds tijdens de opleidingsperiode aandacht moeten krijgen. Het diocesaan statuut voor de opleiding, c.q. het reglement van de priesteropleiding, zal daar wegen voor aan moeten duiden, rekening houdend met de verschillende concrete situaties in elk bisdom (vgl. c. 245, § 2).
27. Het celibaat van de priester houdt veel meer in dan ongehuwd zijn. 'Ongehuwd zijn om het Koninkrijk Gods' kan slechts vruchtbaar worden beleefd als het ondanks zijn verplicht karakter, met een vrije persoonlijke instemming positief wordt aanvaard als een evangelische raad. Deze is bovendien niet los te denken van de andere raden van armoede en gehoorzaamheid (vgl. Bijz. Syn., 21). Het is geen verdienste die boven anderen verheft, maar een eigen vorm van verbondenheid met de Heer en met de mensen die de Heer aan de zorg van de priester toevertrouwt.
28. De opvoeding tot een zinvolle beleving van het celibaat, in een geest van zuiverheid, armoede en gehoorzaamheid, van waaruit ware dienstbaarheid aan God en de mensen volgt, zal veel aandacht vragen. De persoonlijke vertrouwvolle band met Jezus Christus betekent ook een waarachtige liefde voor het volk van God. Wanneer dat tot innerlijke stabiliteit leidt, dan ontstaat het vermogen om de vreugde van het 'mogen dienen' te ervaren, en om eenzaamheid, teleurstellingen en tegenwerking te verdragen.
29. In de praktijk van het dagelijks werk zullen priesters als eindverantwoordelijken voor het pastoraat veelvuldig staan naast permanent

diakens en leken die, binnen de hun geëigende taken, meewerken in het brede veld van het pastoraat, vaak ook met een pastorale opdracht van de bisschop en op grond van een door de bisschop erkende pastorale opleiding. Daarom moet in de priesteropleiding vanaf het begin de hoogachting voor deze medewerkers de blik van de priesterstudent gaan bepalen; en zij zullen het als normaal moeten beschouwen deze medewerkers in de uitoefening van het pastorale werk en van hun verantwoordelijkheden, voor zover dit binnen de Kerk gewenst en mogelijk is, te laten delen (vgl. c. 129, § 2).

De priesters dienen zich ook bewust te zijn van de grenzen van hun bijzondere zending en de eigen plaats van de overige christengelovigen te erkennen in aangelegenheden die niet tot de specifieke verantwoordelijkheid van de priester behoren. (vgl. 275, §2)

Naast de theoretisch-wetenschappelijke vorming zullen de priesterstudenten dus ook vorming en training dienen door te maken in de kwaliteiten en vaardigheden die noodzakelijk zijn voor het dienend leiderschap in een mondige, pluriforme gemeenschap van gelovigen, waardoor men, tezamen met de vele medewerkers, deze gemeenschap van mensen tot een ware *communio* in Christus kan laten uitgroeien.

30. Het hoort tot de opdracht van de rector en de spiritueel om er aandacht aan te geven, dat de priesterstudenten op goede wijze bekend raken met de mogelijkheden van reeds langer bestaande en van nieuwe geestelijke instituten en bewegingen in de Kerk, zowel ten bate van het pastorale werk, alsook voor hun eigen geestelijke leven.

VI GEESTELIJKE VORMING

31. De vorming tot priester zal gericht zijn op de menselijke rijpheid; op de geestelijke groei; op de verwerving van filosofische en theologische kennis (zie ook VII) en het verwerven van de pastorale leidersvaardigheden zoals die in de huidige tijd vereist zijn (zie ook VII). Aan de kandidaten moet de mogelijkheid geboden worden een gezond evenwicht te bereiken tussen het leven in de woongemeenschap van de priesteropleiding, het vormingsprogramma en het leven zoals dat zich buiten de woongemeenschap afspeelt.

32. Aan de menselijke rijpheid zal bijzonder aandacht besteed worden, omdat de priester in zijn pastorale handelen altijd zijn eigen persoon inbrengt.
Het bevorderen van een goede ontplooiing van de eigen talenten van de kandidaat zal gepaard moeten gaan met het stimuleren van de bereidheid om zich ook te bekwamen in vaardigheden die, gezien de situatie van het godsvolk in het bisdom, met het oog op het geheel der pastoraal van belang zullen zijn. Het leven in een gemeenschap zal veel bij kunnen dragen aan de uitgroei van de kandidaat tot menselijke rijpheid, omdat zij een vindplaats kan zijn van wederzijdse zorg en aandacht, bevestiging en correctie, verantwoordelijkheidszin en samenwerking, collegiale verbondenheid en trouw; tegelijkertijd zal er op moeten worden toegezien dat de kandidaat ook leert op zichzelf te kunnen staan en sociale contacten te onderhouden buiten de kring van medekandidaten. In het vormingsprogramma en het curriculum zal daar ruimte voor moeten worden gemaakt.
33. Menselijke rijpheid wordt verondersteld voor de levensvorm die de Kerk aan het priesterschap verbindt, nl. een levenslange binding aan de Kerk uitgedrukt in de gehoorzaamheidsbelofte aan de bisschop, de ongehuwde levensstaat omwille van het Rijk der hemelen en een sobere levenswijze. De zorg om persoonlijke groei van de kandidaat zal in het perspectief van deze levensvorm dienen te geschieden en gericht moeten zijn op het komen tot een volwaardige en vrije levensbinding.
Wat het celibataire leven betreft dient in het seminarie en met name in het vormingsprogramma het celibaat duidelijk, ondubbelzinnig en op positieve wijze voorgesteld te worden. De seminarist moet de vereiste graad van psychische en en sexuele rijpheid bezitten, een volhardend en authentiek gebedsleven leiden en hij moet zich onder de leiding van een geestelijk leidsman stellen (vgl. PDV, 50).
34. De spirituele vorming zal zich op dubbel niveau voltrekken, zowel in de gemeenschappen, waarin de kandidaat leeft (zowel die van de priesteropleiding, als die van de parochie, en die van de andere milieus waarin hij verkeert, zoals bijv. de stageplaatsen), alsook op het geheel eigen persoonlijk vlak. Het doel daarbij is, dat de kandidaat

een diepe verbondenheid met het woord van God verwerft, en een nauwe band met de persoon Jezus Christus (vgl. c. 244). De eucharistieviering dient het dagelijkse middelpunt te zijn van het leven in de woongemeenschap van de priesteropleiding. De kandidaten dienen gevormd te worden in het bidden van de liturgische getijden, waarvan **zeker de Laudens en de Vespers** zich lenen voor gemeenschappelijk gebed met een ritme dat is vastgelegd in het reglement van de priesteropleiding. De toelag op het inwendig gebed, waarin de kandidaat de persoonlijke vertrouwdheid met God de Vader, door diens Zoon Jezus Christus, in de heilige Geest zal verwerven, moet met grote volharding gestimuleerd worden. De kandidaat zal met name hierin geholpen worden door het regelmatig contact met zijn spiritueel. De verering van de heilige Maagd Maria dient bevorderd te worden. De priesterstudenten dienen gestimuleerd te worden om regelmatig het boetesacrament te ontvangen. Elk jaar houden zij retraite, bij voorkeur in groepsverband (voor dit gehele nr. 34: zie c. 246).

35. Theologische en filosofische studies en pastorale bekwaming vormen een wezenlijke bijdrage aan de vorming van de persoon als geheel, en dienen ook in die vorming van de ene ondeelbare persoon geïntegreerd te worden. De doeleinden van de studie dienen duidelijk omschreven te zijn. In een territoriaal-klein land als Nederland met hoge migratie, dienen deze doeleinden voor heel Nederland voldoende gelijklozend te zijn.
Een door de Bisschoppenconferentie goedgekeurde nota *Studies in het kader van de priesteropleiding* is (als bijlage I) aan deze *Ratio nationalis* gehecht. Op gezette tijden wordt deze tijdens het Rector-overleg (vgl. nr. 19) in bespreking gebracht. Waar nodig, kunnen vervolgens aanpassingen aan de Bisschoppenconferentie ter goedkeuring worden voorgelegd.
36. Geestelijk leiding geven, waartoe de priester geroepen is, vraagt erom dat deze zelf een groot vermogen heeft zich in te leven in de omstandigheden en levensvragen van de mensen aan wie hij dienstbaar wil zijn.

37. Leiding geven is een éénheid brengende taak. Deze eenheid is in Christus' Kerk méér dan een organisatorische aangelegenheid. Het ideaal van *communio* houdt ook delen van verantwoordelijkheid in. De priester zal, onverkort zijn bijzondere zending, zich verheugen in de charismata zoals die bij medegelovigen tot ontwikkeling komen, en in de andere zendingen zoals de bisschop die kan verlenen tot opbouw van de geloofsgemeenschap. Een spiritualiteit van verzoening en vergeving is daarbij een onmisbaar aspect.

VII DE DOCENTEN EN DE INRICHTING VAN HET ONDERWIJS

38. Er moet naar worden gestreefd dat docenten aan de priesteropleiding die belast zijn met vakken die een directe betrokkenheid hebben op geloof en zeden, een doctoraat of licentiaat behaald hebben aan een door de Heilige Stoel erkende universiteit of faculteit (vgl. c. 253, §1).
39. Alle docenten behoren in de ware zin des woords tot de medevormers van de priesterstudent. Hun taak strekt zich derhalve verder uit dan louter het overdragen van theologische kennis en stimulering tot wetenschappelijke zelfarbeid. Van de docenten wordt derhalve verwacht dat zij van een zelfde geest vervuld zijn als die welke aan de priesterstudenten wordt voorgehouden en dat zij zich dit alles hebben eigen gemaakt. Zij dienen erop bedacht te zijn dat zij de studenten vertrouwd maken met datgene wat "met goddelijk en katholiek geloof geloofd moet worden", dat wil zeggen met datgene wat "vervat is in het geschreven en het overgeleverd woord van God, namelijk in het ene geloofsgoed dat aan de Kerk is toevertrouwd en dat als van Godswege geopenbaard wordt voorgehouden" (c. 750, §1). **Zij verrichten hun werk in gehoorzaamheid aan het buitengewoon en het gewoon leergezag van de Kerk (LG, 25).** Ook zullen zij t.a.v. de leerstukken waarin "weliswaar geen geloofsinstemming maar wel een religieuze volgzzaamheid van verstand en wil moet betracht worden" (c. 752), alles "mijden wat niet met deze leer strookt" (t.a.p.). De docenten dienen voldoende aandacht te besteden aan hun eigen zelfvorming, zowel studieus als geestelijk.

Nieuwe, en nog niet in de Kerk werkelijk gereciperde ontwikkelingen in de theologie zullen voorgehouden worden met de terughoudendheid die daarbij geboden is.

Bij het onderwijs komt een eigen en onvervangbare plaats toe aan de documenten uit de traditie van de Kerk en dient de missionaire dimensie van kerkzijn het geheel te doortrekken.

40. Wanneer een priesteropleiding samenwerking zoekt met een kerkrechtelijk erkende theologische faculteit/universiteit dient een duidelijk vastgelegde regeling van competenties te garanderen, dat de bisschop ook inzake de studie zijn verantwoordelijkheid voor de priesteropleiding behoudt (vgl. *Sapientia Christiana*, 21 en 74), **opdat de studie daarmee voldoet aan de vereisten die de Kerk stelt aan de priesteropleiding.**
41. Vanuit de doelstellingen van het onderwijs, heeft de bisschop de plicht om ervoor te zorgen dat docenten worden benoemd die zich, behalve door wetenschappelijke en pedagogische bekwaamheid, onderscheiden door hun integriteit in de leer en door hun degelijkheid van leven.
42. Wanneer blijkt dat deze kwaliteiten ontbreken of niet voldaan wordt aan gestelde vereisten, en er ondanks open gesprek of na vermaning geen verbetering bereikt kan worden, dient de docent van de onderwijsopdracht ontheven te worden (vgl. c. 810).
De bisschop dient voor zijn eigen priesteropleiding te zorgen, dat in de benoemingsbrieven en in de aanstellingscontracten van de docenten een goede, ook wettelijk geldende, procedure is voorzien op dit punt. Voor docenten van katholieke theologische faculteiten/universiteiten is hierin voorzien via de regelingen inzake benoeming, resp. schorsing en onvrijwillig ontslag van docenten, zoals die worden vastgelegd bij de kerkrechtelijke erkenning van die instellingen (vgl. Bijz. Syn., 27).
43. Bij het doceren en het leidinggeven aan de zelfwerkzaamheid van de priesterkandidaten zullen de docenten steeds de noden van de mensen van deze tijd voor ogen houden.

44. De staf van de priesteropleiding zal, en waar van toepassing: in overleg met de verantwoordelijken van de theologische faculteit/universiteit, met grote zorg de mogelijkheden uitzoeken, waar de priesterstudenten praktische ervaring op kunnen doen, die nodig is om een reële kijk te krijgen op hun eigen functioneren.
Er moet duidelijk onderscheiden worden tussen praktijkervaring tijdens de studie, en de specifieke pastorale stage in de laatste fase van de opleiding. De vorderingen die een kandidaat tijdens de pastorale stage maakt bepalen in hoge mate de vruchten van zijn latere werken als priester. Daarom zal moeten worden toegezien op de kwaliteit van de supervisie tijdens de pastorale stage. Omdat de geschiktheid of ongeschiktheid tot het priesterlijk werk vooral tijdens de stage aan het licht kan komen vormt deze een belangrijk toetsingsmoment.
45. Afhankelijk van de wijze waarop in het eigen diocees de opleiding van permanent diakens en andere kerkelijke werkers geregeld is, wordt bezien of en zo ja welke elementen van de priesteropleiding in gezamenlijkheid met die andere opleidingen kunnen worden uitgevoerd.
Criteria zijn steeds: zowel de eigenheid van het priesterschap en de opleiding daartoe, als de verbondenheid met al degenen met wie de pastorale opdracht zal worden uitgeoefend.

VIII TOETSING VAN DE GESCHIKTHEID

46. Gedurende het verloop van de opleiding zal op vastgestelde tijden, die in het statuut van de priesteropleiding bepaald moeten worden, door de rector nagegaan worden of de kandidaat beantwoordt aan de verwachtingen die bij zijn aanname werden gesteld. Bij deze beoordelingen moeten ook de inwonende docenten en andere stafleden hun bijdrage leveren. De studierector/studieprefect brengt bij deze beoordeling het overzicht van de studieresultaten in.
Daarna zal door de rector aan de kandidaat meegedeeld worden op welke punten men verbetering van hem verwacht en deze zal hem helpen bij het uitstippelen van de beste weg en hem (laten) begeleiden om tot die verbetering te komen. Indien bij de kandidaat geen voortgang wordt waargenomen, ondanks gebruik van de aangeboden middelen, kan hem eventueel meegedeeld worden dat men het beter

voor hem acht dat hij een andere levensweg kiest, waarbij men hem behulpzaam zal zijn.

47. Wanneer er tijdens de opleiding twijfel ontstaat aan de mogelijkheden van de kandidaat om op een zinvolle en religieuze wijze een leven lang gestalte te geven aan de priesterlijke levensvorm, is het in het belang van de kandidaat zelf en van de Kerk, hem naar een andere levenswijze te verwijzen.
Wanneer er in het forum externum daden hebben plaatsgevonden die ernstig ingaan tegen de priesterlijke levensvorm, met name ook inzake het celibaat, is het uitgangspunt, dat de kandidaat de opleiding tot het priesterschap afbreekt, of minstens onderbreekt.
Wanneer in omstandigheden, waarin alles meehelpt om in te groeien in de priesterlijke levensvorm, ernstig onvermogen blijkt, dan ontstaat er gegronde twijfel, of de kandidaat stand zal houden in situaties die eerder bemoeilijken, zoals dat in het pastoraat het geval kan zijn.
De uiteindelijke beslissing neemt degene die ook bevoegd is tot de aanname (zie art. 20).
48. Bij twijfel, hetzij aan de kant van de priesterstudent, hetzij aan de kant van de staf van de priesteropleiding, over de uiteindelijke geschiktheid van de kandidaat, kan de normale gang van de opleiding enige tijd onderbroken worden. De duur van deze onderbrekingstijd wordt tevoren vastgesteld, evenals de wijze van begeleiding in deze tussentijd.
Wanneer aan het einde ervan de twijfel nog niet in voldoende zekerheid is overgegaan, wordt de opleiding beëindigd.
De uiteindelijke beslissing neemt degene die ook bevoegd is tot de aanname (zie art. 20).
49. De bisschop ontvangt bij zijn beslissing over de toelating van een kandidaat tot de wijding een advies van de rector van de priesteropleiding (vgl. c. 1051.1). Voor een positieve beslissing van de bisschop is in de regel een positief advies van de rector nodig. Bij een negatief advies van de rector gaat de bisschop in de regel niet tot wijding over. Het advies wordt door de rector geformuleerd en gepresenteerd, mede als resultaat van de beoordeling door de toelatingscommissie, die de bisschop volgens particulier recht hiertoe

kan instellen. De rector zit deze commissie voor en de leden ervan vormen zich elk in geweten een eindoordeel, gebaseerd op positieve indicaties (afwezigheid van negatieve indicaties is onvoldoende).

IX BIJZONDERE VOORZIENINGEN VOOR OUDERE KANDIDATEN

50. Bijzondere voorzieningen zijn mogelijk en noodzakelijk voor oudere kandidaten, die, alvorens zich als priesterkandidaat te melden, reeds een volledige beroepsopleiding volgden en eventueel hun beroep een aantal jaren uitoefenden.
51. De studievoorzieningen voor ouderen kunnen van drieërlei aard zijn:
- bijzondere regelingen binnen de diocesane priesteropleiding
 - idem, met gebruikmaking van daartoe geëigende opleidingswegen zoals theologische faculteiten/universiteiten die aanbieden aan personen die reeds een andere universitaire of hogeschoolstudie voltooiden
 - de inrichting van een speciaal diocesaan of interdiocesaan instituut voor late roepingen.
- De eindtermen van een studie volgens deze bijzondere regelingen dienen steeds te beantwoorden aan de criteria van de eindtermen-nota inzake de studies (bijlage I).
52. Voor alle andere regelingen die men voor ouderen wil treffen geldt, dat de principiële overwegingen die aan de concrete bepalingen van deze *Ratio nationalis* ten grondslag liggen behouden blijven.
53. Wanneer een kandidaat zich meldt, die reeds een pastoraal-theologische opleiding geheel of grotendeels heeft voltooid, zal hij ofwel minstens twee jaar op de priesteropleiding verblijven, waarbij hem een zinvolle opdracht, hetzij op studiegebied, hetzij in het pastoraat zal worden gegeven, ofwel zal hij buiten de priesteropleiding pastoraat verrichten. In dat laatste geval wordt hem een geschikte priester toegewezen, die hem helpt om toe te groeien naar een priesterlijk leven. Deze priester zal regelmatig aan de rector verslag uitbrengen van zijn bevindingen, en de kandidaat zal ook zijnerzijds in regelmatig contact met de rector blijven.

X VOORTGEZETTE VORMING

54. De vorming van de priester is met diens wijding niet afgesloten. Voor de eerste periode na de wijding dient te worden voorzien in:
- spirituele begeleiding (*Ratio fundamentalis*, 100)
 - persoonlijke begeleiding (mentoraat) en
 - gedurende tenminste drie jaar groepsbijeenkomsten van pasgewijden.
- Op deze wijze wordt het praktische ingroeien in de priesterlijke bediening en levenswijze begeleid, en ook een geleidelijke overgang aangeboden naar een (levenslange) permanente vorming. In deze eerste jaren fungeren ook speciale cursusaanbiedingen, onder verantwoordelijkheid van diocesane instanties.
55. Permanente vorming is levenslang noodzakelijk voor elke priester ten behoeve van leven en werken. Daarbij gaat het niet alleen om theologische deskundigheid en pastorale vaardigheid, maar vooral ook om het geestelijk leven. De bisschop treft voor zijn diocees de nodige voorziening.
56. Een apart punt van zorg is de opleiding van hoger docerend en leidinggevend kader. Zulk een opleiding zal soms onmiddellijk op de priesteropleiding aansluiten, soms geschieden nadat in praktisch werk de bijzondere geschiktheid voor hogere leidinggevende taken is gebleken, en zal incidenteel gelijktijdig kunnen plaatsvinden met praktisch werk.

XI ROEPINGENPASTORAAL

57. Elke diocesane bisschop richt, zo mogelijk, een eigen centrum op voor roepingenpastoraal en bevordert het ontstaan van een draagvlak voor het werk van het centrum in zijn bisdom.
58. Diocesane verantwoordelijkheden voor de roepingenpastoraal en die uit de religieuze gemeenschappen werken samen in de Interdiocesane Stichting voor Kerkelijke Roepingen (ISKR). De bisschoppelijk referent voor Roepingenwerk is van deze stichting de voorzitter.

XII OVERIGE BEPALINGEN

59. De diocesane bisschop meldt het bestaan van zijn priesteropleiding aan de Bisschoppelijke Commissie voor Opleiding tot Pastorale Bedieningen, zodat opname in de lijst van priesteropleidingen (Bijlage 2) kan geschieden. Wanneer een overeenkomst met een theologische faculteit/universiteit of hogeschool dan wel met een andere diocesane priesteropleiding werd gesloten (of wanneer er andere relevante bijzonderheden zijn), wordt dit bij deze opgave vermeld.
60. Deze Ratio wordt vastgesteld en gewijzigd overeenkomstig hetgeen daaromtrent bepaald is in c. 242 en in de art. 23 en 24 van **de Statuten** van de Bisschoppenconferentie.

BIJLAGE I:

STUDIES IN HET KADER VAN DE PRIESTEROPLEIDING

Woord vooraf

- I. Het decreet *Over de priesteropleiding* van het Tweede Vaticaans Concilie geeft aan de Bisschoppenconferentie de opdracht een 'eigen opzet van een priesteropleiding' te ontwerpen (*Optatam totius*, I). In de *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* worden de algemene normen hiervoor gegeven, welke vragen om toepassing voor de eigen natie.
Zulk een toepassing baseert zich op de daartoe belangrijke documenten van het Tweede Vaticaans Concilie en de nadere uitwerkingen daarvan in meerdere documenten van de *Congregatio pro Institutione Catholica*, alsmede op de nieuwe *Codex Iuris Canonici*. Tevens houdt deze toepassing rekening met de eigen situatie en de eigen mogelijkheden voor het opleiden van priesters in Nederland.

Naast de documenten van het Tweede Vaticaans Concilie zijn de volgende post-conciliaire documenten van belang:

- *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* (1970, bijgesteld 1985) (RF)
- *L'enseignement de la Philosophie dans les séminaires* (1972) (EPH)
- *Orientations sur l'éducation au célibat sacerdotal* (1974) (EC)
- *La formation théologique des futurs prêtres* (1976) (FTH)
- *Instruction sur la formation liturgique dans les séminaires* (1979) (FL)
- *Lettre circulaire concernant quelques aspects plus urgents de la préparation spirituelle dans les séminaires* (1980) (LC)
- *Codex Iuris Canonici* (1983) (CIC)
- *Orientations pour l'étude et l'enseignement de la Doctrine sociale de l'Eglise dans la formation sacerdotale* (1988)
- *Instruction sur l'étude des pères de l'église dans la formation sacerdotale* (1989)
- *Adhortatio Apostolica postsynodalis 'Pastores dabo vobis'* (1992)
- *Pastorale Instructie Aetatis Novae* (1992)
- *Directoire pour l'application des principes et des normes sur l'Oecuménisme* (1993).

- *Directorium voor het ambt en het leven van de priester, (1994).*
 - *Directives pour la formation des séminaristes sur les problèmes relatifs au mariage et à la famille (1995).*
2. Deze bijlage regelt niet de precieze inrichting van de studie en de onderlinge rangschikking van de studie-onderdelen.
Het precieze onderwijsprogramma wordt vastgesteld door de diocesane bisschop, onder wiens verantwoordelijkheid de priesteropleiding valt, met inachtneming van hetgeen in nr. 35 van de *Ratio Nationalis* is vastgesteld. Hij stelt het programma vast na overleg met de staf van de priesteropleiding.
 3. Deze bijlage beperkt zich derhalve tot een formulering van de doelstellingen en de inrichting van de opleiding, overeenkomstig het gestelde in de *Ratio Neerlandica*, 35.
De rangschikking van de onderdelen - vroeger of later in de opleiding en eventueel zelfs in relatie tot de eerste fase van de permanente vorming (vgl. *Ratio Neerlandica*, 54) dient in het door de bisschop voor het eigen priesteropleiding goedgekeurde onderwijsprogramma te worden vastgelegd.

A. De studies, algemeen

4. Om met de studies te kunnen beginnen, is minstens een HAVO-diploma vereist of een gelijkwaardige opleiding dan wel het oordeel van de rector, dat de kandidaat beschikt over een voldoende studiec capaciteit.
De vrijheid die de Nederlandse wet momenteel aan leerlingen van het middelbaar onderwijs laat bij de samenstelling van hun examenpakket, maakt het voor een aantal van hen noodzakelijk tijdens hun priesteropleiding bepaalde onderdelen aan te vullen, zodat ze met vrucht de theologiestudie kunnen volbrengen. Het gaat daarbij vooral om de kennis van tenminste twee moderne talen en geschiedenis. Wanneer het aanvullingspakket omvangrijk is, wordt voor de betreffende student het Introductieprogramma verlengd. De studierector stelt vast, welke student welke onderdelen moet aanvullen.

5. Het programma van de priesteropleiding omvat in de regel tenminste zes studiejaren. De vaststelling van het hele studieprogramma valt onder de verantwoordelijkheid van diocesane priesteropleiding. Voorgeval wordt samengewerkt met een katholieke universiteit of hogeschool, zullen duidelijke afspraken worden gemaakt, die de rechten van de bisschop garanderen (vgl. *Sapientia Christiana*, 21 en 74), **opdat de studie daarmee voldoet aan de vereisten die de Kerk stelt aan de priesteropleiding.**
6. Het programma van de priesteropleiding wordt bepaald door de gerichtheid op het latere leven en werken van de priester. Dat blijkt niet altijd direct bij elk afzonderlijk onderdeel, omdat nu eenmaal de nodige achtergrondkennis vereist wordt om pastorale situaties goed te kunnen verstaan. Toch is er een belangrijk verschil met die vormen van theologieopleiding, waarvan het doel is: de wetenschappelijke specialisatie op één van de terreinen van de theologie. De pastorale gerichtheid van het programma van de priesteropleiding blijkt met name uit de samenstelling van het gehele programma: de diverse onderdelen zijn in het programma opgenomen vanwege hun belang - direct of meer indirect - voor het priesterlijke leven en werken. Zoveel mogelijk wordt verder de behandelde stof belicht in verband met zijn betekenis voor het pastoraat en zijn maatschappelijke context. Omdat pastoraal werk in belangrijke mate een zaak van samenwerken is, zal er voor groepssamenwerking in de opleiding een belangrijke plaats ingeruimd worden. Tot de vele mogelijkheden behoren: integratiecolleges, projectenprogramma's, cursussen groepsdynamiek en groepssupervisie bij de praktischtheologische vorming. Daarbij zal voldoende ruimte worden gemaakt voor de inbreng van de eigen levenservaring teneinde de integratie van de afzonderlijke studieonderdelen in het persoonlijk levensproject van de kandidaat te bevorderen.
7. Aan de studierector (of studieprefect) wordt de taak toevertrouwd, bij te dragen aan de zorg van de gehele staf voor de integratie van de studie in het geheel van de priesterlijke vorming (vgl. FTH., 16 en 82). Daartoe overlegt deze regelmatig met de docenten en met alle anderen die bij de vorming zijn betrokken (vgl. FTH., 71, g).

Mutatis mutandis vindt dergelijk overleg plaats met verantwoordelijken van universiteit of hogeschool, voorgevel en voor zover een samenwerkingsovereenkomst (als bedoeld onder 5) bestaat.

8. Het programma omvat vier elementen. De aanduiding en uitwerking daarvan, zoals die nu volgt, houdt géén gedetailleerde chronologische volgorde in. De chronologie geldt, uit de aard der zaak, wel de hoofdindeling:

- introductieprogramma
- basisopleiding theologie
- praktisch-pastorale opleiding
- voortgezette vorming voor pasgewijden.

Het laatste mondt uit in de algemeen voorziene permanente vorming (vgl. *Ratio Neerlandica*, 54/55).

Voor de filosofische vakken wordt voldoende ruimte gemaakt en wel op een wijze dat vakken die uit hun aard vooraf dienen te gaan aan de theologische scholing ook dienovereenkomstig geprogrammeerd worden.

B. Het introductieprogramma

9. Doel van het introductieprogramma is een gedegen grondslag te leggen voor de verdere opleiding: methodisch, inhoudelijk en spiritueel. Meer toegespitst wil dit programma:

- de algemene vorming verbreden
- een studievaardigheid aankweken, die nodig is voor de verdere opleiding tot het pastoraat
- de geloofskennis en -houding verdiepen, met name ook in het perspectief van een toekomstig leven en werken als priester
- een kader scheppen, zodat de diverse onderdelen van het vervolgprogramma gemakkelijker kunnen worden geïntegreerd.

Voorafgaand of tijdens dit programma dient waar nodig de aanvulling op de vooropleiding plaats te vinden (vgl. par. 4).

10. De introductiefase duurt, afhankelijk van de te kiezen opzet, één of twee jaar; en wordt afgesloten met een toetsing, waarbij de student er blijk van geeft, dat hij in voldoende mate zelfstandig een onderwerp kan bestuderen en logisch verwerken.

11. Als de introductiefase één jaar duurt, omvat deze ten minste de Inleiding in de christelijke spiritualiteit (introductie in *Mysterium Christi*, vgl. RF, 61).
Dit is een omvangrijk geheel van grotere en kleinere cursussen, waarmee een verdieping van de geloofskennis en van de geloofsbeleving wordt beoogd. De oriëntatie op de toekomstige priesterlijke taak is hierbij heel direct bepalend. Dit onderdeel kent de volgende elementen: geloofsleer en geloofsbeleving, schriftlezing, inleiding in de priesterlijke spiritualiteit, persoonlijke spiritualiteit, spiritualiteit en gemeenschap, liturgische spiritualiteit, iconologie (kunstgeschiedenis), psalmen en gebed, geschiedenis van de spiritualiteit, muziek en liturgie, openbaring en geloof, eucharistie, kerkelijke documenten.

12. Voor zover daarvoor in de één of tweejarige introductiefase ruimte is, en voor zover men sommige 'inleidende' traktaten niet liever naar later verplaatst, zullen de volgende vakken aan bod komen:
 - a. Inleiding in de wijsbegeerte
Tot de onderdelen, tijdens het introductieprogramma en/of het vervolgp-programma te verzorgen, behoren de volgende inleidende cursussen: logica en kenleer (wijsgerige methoden), geschiedenis van de filosofie, wijsgerige antropologie, wijsgerige ethiek, sociale filosofie, godsdienstwijsbegeerte, metafysica en wijsgerige godsleer.
 - b. Inleiding bijbelwetenschappen
In dit onderdeel gaat het om een kennismaking met de joodse en Griekse wereld, waarin de bijbelse geschriften grotendeels zijn ontstaan en om een eerste inleiding in het oude en nieuwe testament.
 - c. Oriëntatie kerkgeschiedenis
Dit college biedt een overzicht van het geheel van de kerkgeschiedenis tegen de achtergrond van de algemene geschiedenis en meer bijzonder van de cultuurgeschiedenis.
Doel is: met dit college een historisch kader aan te reiken, waarbinnen de vragen die in andere disciplines aan de orde komen, kunnen worden geplaatst. Een meer gedetailleerde bestudering van de kerkgeschiedenis komt aan de orde in de basisopleiding theologie. Hierbij is ook de aanvulling op de doorgaans zeer beperkte historische studie in het middelbaar

- onderwijs tot leerdoel te maken.
- d. Inleiding sociale wetenschappen
In dit cluster gaat het om een eerste oriëntatie m.b.t. de belangrijkste sociale wetenschappen, als basis voor een verdere uitwerking in het vervolgprogramma. Tot dit cluster horen ook colleges, die zich richten op sociale vaardigheden, alsook een oriëntatie op de verhouding van Kerk en maatschappij.
 - e. integratiecollege
Dit (werk-)college wordt voor de introductiefase nadrukkelijk aanbevolen en heeft als doel studievaardigheid aan te leren en een groepsstudiebegeleiding te realiseren, en anderzijds om hulp te bieden bij het integreren van de diverse programma-onderdelen.
 - f. Talen (zie par. 4 en slotopmerking in § 9)

Het gaat **in de eigenlijke theologiebeoefening** om drie talen, die vanouds voor **die** theologie een bijzondere betekenis hebben. Vergeleken met de academische theologische opleidingen hebben ze in de priesteropleiding een bescheiden plaats. Doel is een elementaire kennis te verwerven van Latijn, Grieks en zo mogelijk Hebreeuws, tenminste voldoende om de handboeken en commentaren op het terrein van bijbel- en liturgiewetenschap, systematische theologie, patristiek, kerkgeschiedenis en kerkelijk recht met vrucht te kunnen lezen en gebruiken.

C. Basisopleiding theologie

13. Doelstelling van de basisopleiding theologie is: het zich eigen maken van een fundamentele kennis m.b.t. de uitleg van de heilige Schrift en van de katholieke geloofstraditie (met inbegrip van de oecumenische dimensie), zoals die in de theologie bereflecteerd wordt, dit uiteraard met een toespitsing op de hedendaagse vraagstelling en de wordingsgeschiedenis daarvan en met behulp van het denken van St. Thomas van Aquino.
Van de hele leerroute van de priesteropleiding heeft dit element het meest een 'theoretisch' karakter. Het gaat hier over het verwerven van de basiskennis, die men nodig heeft om m.b.t. de pastorale vraagstellingen (die later aan bod zullen komen) tot een voldoende gefun-

deerde beoordeling te komen. In deze fase is daarom het pastorale perspectief slechts indirect aanwezig.

Het programma van de basisopleiding theologie bestaat uit een tweetal componenten:

- een kernprogramma van hoor- en werkcolleges, dat voor elke student verplicht is.
- een aanvullend programma: de colleges die door de afzonderlijke studenten - in overleg met de studierector - worden gekozen uit het totale programma-aanbod.

Ter bevordering van de verwerking en integratie van collegestof en literatuur kunnen bijzondere voorzieningen worden getroffen.

14. In de programmering is rekening te houden met al hetgeen uit de wijsbegeerte nog niet tijdens het één- of tweejarige Introductieprogramma werd onderwezen (vgl. I 2 a).

Ook de sociale wetenschappen krijgen een verdere uitwerking, terwijl elementen van de godsdienstwetenschappen te programmeren zijn.

15. Tot het kernprogramma van de basisopleiding theologie behoren de volgende vakdisciplines:

- a. Kennis van de heilige Schrift (in OT, I 6 genoemd: "de ziel van de gehele theologie").

Van belang is, dat een overzicht wordt verworven van het geheel van de heilige Schrift (vgl. RF, 78), zodat een synthetische visie op de heilsgeschiedenis wordt verworven (vgl. FTH, 80).

Dit betekent dat in de opleiding in elk geval de grote onderdelen van het oude en nieuwe testament aan de orde komen (vgl. FTH, 133), zodanig dat de student een globale kennis verwerft van ontstaansgeschiedenis, opbouw en eigen kenmerken van:

- wet, profeten en geschriften;

synoptische evangeliën, *corpus johanneum* en *corpus paulinum*.

Belangrijk is dat het onderwijs bij de student liefde wekt voor de heilige Schrift (vgl. FTH, 83d) en hem zó leert omgaan met deze heilige Schrift, dat deze voor hem een bron wordt van zijn geestelijk leven en een fundament voor zijn toekomstige verkondigingstaak (vgl. OT, I 6; RF, 79). Met betrekking tot de verschillende methoden en hedendaagse vraagstellingen wordt een

globale kennis verwacht, zodanig dat de student in staat is met behulp van standaardliteratuur bepaalde delen van de heilige Schrift te interpreteren en te verklaren ten dienste van prediking, catechese, bijbelgroepen etc. (vgl. FTH, 83 c).

- b. Liturgie (door RF, 79 gekarakteriseerd als één van de hoofddisciplines van de pastorale opleiding).

Kennis op dit terrein is uiteraard een vereiste om het dienstwerk van de eredienst te kunnen vervullen. Nodig is tenminste:

- een globale kennis van de geschiedenis van de liturgie; met name de eigen kenmerken van de oosterse en westerse ritus.
- inzicht in de motieven van de liturgievernieuwing van het Tweede Vaticaans Concilie
- inzicht in de opbouw van het kerkelijk jaar
- inzicht in de eigen aard en opbouw van de eucharistie
- kennis van de theologie van de andere sacramenten, met name het wijdingssacrament
- kennis van de regels van het canoniek recht in verband met de bediening van de sacramenten.

- c. Systematische theologie

Onder deze noemer vallen de dogmatiek en de moraaltheologie. In de programmering en het onderwijs wordt de samenhang tussen de beide disciplines zo duidelijk mogelijk naar voren gebracht (vgl. FTH, 97). De systematische theologie wil een brug slaan tussen de katholieke geloofstraditie en allerlei vragen die in de hedendaagse situatie aan de orde zijn (vgl. FTH, 90 d).

Bij de uiteenzetting van de R.-K. leer wordt met name uitvoerig ingegaan op de constituties en decreten van Vaticanum II. Ook de oecumenische dimensie van de verschillende vraagstukken wordt hierbij besproken. De systematische theologie beslaat een groot terrein van vragen; de meeste onderdelen van deze systematische theologie komen aan de orde in de basisopleiding theologie; naast de collegestof bestuderen de studenten in deze periode voor elk van de grote trakaten minstens één gedegen handboek.

Tijdens de introductieperiode kan van de systematische theologie het traktaat 'fundamentele theologie' aan de orde komen, onder de titel 'openbaring en geloof'.

Een aantal andere hoofdstukken van de systematische theologie kunnen gedoceerd worden in de periode van de praktisch-pastorale op-

leiding; dit geldt m.n. voor de individuele moraal, de theologie van het wijdingssacrament en voor een gedeelte van de ecclesiologie.

Na de fundamentele theologie dienen in het geheel van de studie in ieder geval (en systematisch) de volgende traktaten aan de orde te komen: de Drie-ene God, God de Schepper (**schepingsleer**), God de Verlosser (**christologie en soteriologie**), pneumatologie en eschatologie, ecclesiologie, sacramentologie, (inleiding) moraaltheologie, sociale leer van de Kerk.

De leer over de genade, de christelijke antropologie en de mariologie kunnen in het kader van deze cursussen, maar eventueel ook in een afzonderlijke cursus behandeld worden.

d. Kerkgeschiedenis

Hedendaagse geloofsvragen ontvangen hun 'diepte' en hun 'betrekkelijkheid' in het licht van de geschiedenis. De bekwaming tot de priesterlijke dienst veronderstelt daarom een globaal overzicht van de algemene en de Nederlandse kerkgeschiedenis, meer in het bijzonder ook van de geschiedenis van de theologie (patrologie, oecumenische concilies) en de geschiedenis van de spiritualiteit. Belangrijk is dat de studenten inzicht verwerven in de historische samenhangen; bijzondere aandacht moet uitgaan naar de wordingsgeschiedenis van hedendaagse vraagstellingen.

Wat de patrologie betreft wordt gevolgd de "Instructie betreffende de bestudering van de kerkvaders in de priesteropleiding 1989".

e. Kerkelijk recht

Kennis van de concrete kerkordening is nodig om zich vruchtbaar aan de pastorale dienst te kunnen wijden. Het kerkelijk recht met betrekking tot de sacramenten, met name het canoniek huwelijksrecht, kan eventueel in het kader van de praktisch pastorale opleiding aan de orde komen. In de basisopleiding wordt aandacht besteed aan de nieuwe *Codex Iuris Canonici* en aan de kerkordening in Nederland (parochie, dekenaat, bisdom, kerkprovincie).

f. Sociale wetenschappen

De theologische vorming dient rekening te houden met de belangrijkste resultaten van de mens- en maatschappijwetenschappen, zodat zij aansluit bij de huidige situatie van de mensen, ten dienste van wie het pastoraat wordt uitgeoefend. (vgl. FTH, 13; 54; 134).

In het kader van de praktisch pastorale opleiding volgt de directe

toespitsing op praktijksituaties, met name bij de pastorale psychologie (zie 19). In de basisopleiding theologie komen de theoretische uitgangspunten van deze wetenschappen aan de orde, van waaruit ook de begrenzingsaanpak aan de toepasbaarheid pas goed duidelijk worden.

g. Godsdienstwetenschappen

In dit onderdeel komt de algemene inleiding op de godsdienstwetenschappen aan de orde, én een oriëntatie m.b.t. de islam, van betekenis voor de huidige pastorale situatie in ons land.

h. Judaica

Vaticaanum II heeft benadrukt, dat ons christelijk geloof ondenkbaar is zonder de eerdere belofte aan Israël. De relatie tot het volk van Israël, ook na Christus' komst, verdient daarom bijzondere aandacht, eventueel in een daaraan te wijden afzonderlijk college.

i. Oecumene

In dit onderdeel wordt, mede op basis van documenten van de Heilige Stoel aandacht gegeven aan de deelneming van de Katholieke Kerk aan het oecumenisch streven.

j. Wijsbegeerte

Het belang van de wijsbegeerte voor de opleiding tot de pastorale dienst is altijd onderkend. **Zij heeft haar wortels in het eeuwig valide patrimonium van de Kerk en staat tegelijkertijd open voor filosofische gedachten van recenter datum om hetgeen deze aan waardevols bevatten tot hun recht te laten komen.** Enerzijds vormt de studie van de wijsbegeerte een goede leerschool voor het systematisch denken, dat voor de beoefening van de theologie van groot belang is (vgl. FTH, 36); anderzijds is de wijsbegeerte ook een belangrijke bron van reflectie over mens en maatschappij; de zg. 'eeuwige vragen' over de zin van het leven, de dood, goed en kwaad, de zin van de geschiedenis etc. overstijgen het niveau van de empirische kennis en de begrenzing van de afzonderlijke mensenmaatschappijwetenschappen; binnen het kader van de wijsbegeerte kunnen deze en andere vragen, die van eminent belang zijn, adequaat besproken worden (vgl. EPH, II, 1 en 2).

In hoofdzaak zijn twee wijzen van programmering mogelijk: een duidelijke concentratie van de wijsbegeerte in de eerste jaren van de opleiding, in hoofdzaak voorafgaand aan de sterkere op de latere jaren geconcentreerde theologische vakken

een meer glijdende overgang, waarbij de nadruk in de programmering geleidelijk van filosofische naar theologische disciplines verschuift. In beide gevallen dienen alle belangrijke onderwerpen van de filosofie aan de orde te komen **in de omvang en op het tijdstip die zij uit hun eigen aard verdienen**. Bij de behandeling van de metafysica ligt het hoofdaccent op de vragen van de ontologie, in relatie tot een hernemen van die thematiek in de basisopleiding theologie, waar de nadruk valt op de kenbaarheid van God uit de schepping. Ook de theodicee vindt voortzetting in de theologische argumentaties van het traktaat over God de Schepper.

16. In het aanvullend programma wordt aan de studenten ruimte geboden zich op bepaalde terreinen van de theologie nader te verdiepen, via de (begeleide) studie van literatuur, eventuele projectenprogramma's, colleges naar-keuze, het maken van werkstukken enz. enz. De studieleiding van de priesteropleiding stelt de regels voor dit aanvullend programma vast, daarbij ook de wijze van toetsing.

D. Praktisch-pastorale opleiding

17. Bij de pastorale bekwaming wordt er van uitgegaan, dat de studenten tijdens hun opleiding actief, uiteraard naar de mate van het mogelijke, betrokken blijven aan het parochieleven. De rector houdt zich op de hoogte van de verschillende activiteiten waardoor de studenten bijdragen aan het functioneren van de parochie waarmee ze verbonden zijn: jeugdwerk, sociaal werk etc. etc. Daarbij kan aan de student begeleiding worden aangeboden. De meer intensieve en direct-gerichte toeleiding tot het pastoraat geschiedt echter in de strikt-geprogrammeerde pastoraal theologische opleiding van de latere jaren. Enerzijds kunnen er in deze periode nog een aantal theologische colleges worden gepland (vgl. 15c); maar het verband daarvan met de pastorale praktijk zal in het algemeen meer rechtstreeks zijn dan tijdens de basisopleiding theologie. Anderzijds wordt dit programma ingevuld met practica en een stage, waarin de voorbereiding op het pastorale handelen direct aan de orde is.

18. Doel van het theologisch practicum (of de practica) is:
- het leren van participerende waarneming;
 - confrontatie van de student met de huidige maatschappelijke en kerkelijke praktijk;
 - en daardoor confrontatie met zichzelf (identiteitsvragen)
 - ontwikkeling van een theologische wijze van waarnemen en interpreteren van de werkelijkheid, waarmee men geconfronteerd wordt;
 - bewustwording van de eigen gelovige identiteit, reflectie daarop en ontwikkeling van een daarmee verbonden theologische identiteit;
 - hernieuwde oriëntatie op de latere priesterlijke taak.

Tijdens het theologische practicum is de student werkzaam in een praktijksituatie. Welke dat is, wordt bepaald in overleg van de student met de verantwoordelijken voor de opleiding; beslissend is of deze situatie voor deze student geschikt is om de doelen van het theologisch practicum te realiseren.

Voor supervisie en begeleide praktisch-theologische reflectie worden in het programma van de priesteropleiding duidelijke regels gesteld.

19. In de pastorale of praktische theologie gaat het om reflectie waarvoor pastorale situaties de 'vindplaats' vormen (vgl. FTH, 12; 102, 103). Omdat het hier gaat over thema's en een benaderingswijze die voor de uitoefening van de pastorale dienst van eminent belang zijn, behoren de studenten op deze terreinen een grondige kennis te verwerven.

Wat de colleges betreft: er komen een aantal onderwerpen aan de orde die deel uit maken van de vakgebieden, die een ruime plaats hebben in de basisopleiding theologie. Vanwege hun meer direct verband met de pastorale praktijk kunnen ze echter worden overgebracht naar het programma van de praktisch-pastorale opleiding.

Te denken is daarbij aan vakken als: (elementen uit de) ecclesiologie, individuele moraal, liturgische gebeden, theologie van het wijdings-sacrament, vraagstukken van sociaal-ethische aard, pastorale psychologie, canoniek huwelijksrecht.

In ieder geval komen in deze fase de onderwerpen aan de orde, die rechtstreeks behoren tot de pastorale theologie: inleiding in en over-

zicht van de pastorale theologie, methoden in de pastorale theologie en (eventueel in verbinding daarmee) actuele vraagstukken in pastoraal-theologisch perspectief.

Ingeoefend dienen ook te worden (eventueel in aansluiting op hetgeen reeds in een eerdere fase van de studie gebeurde) een aantal vaardigheden op het gebied van: liturgie, homiletica, catechese, kerkopbouw en groepsdynamica en pastorale hulpverlening.

20. In het pastorale jaar staat de stage centraal: een intensieve kennisgeving met het toekomstige priesterlijke werkterrein. In dit jaar wordt niet alleen het pastorale werk “geoefend” in een stageplaats: er wordt ook de nodige tijd gereserveerd voor werkbegeleiding, supervisie (persoonlijk en in groep), practica en reflectiecolleges.
- Stond in eerdere practica de gelovige en theologische identiteit van de student centraal, in deze pastorale stage gaat het om zijn pastorale identiteit. Tijdens de pastorale stage vormen de werkervaringen in de parochie, waar de student als stagiair geplaatst is, het uitgangspunt voor zijn leerproces: met name om de pastorale houding en de pastorale vaardigheid, die uit zijn werkrapportage blijkt. Reflectie op deze werkervaringen is dus essentieel voor het stageproces. Daartoe dienen verschillende vormen van begeleiding, die in de stage aan de orde zijn:
- met de ‘plaatselijke werkbegeleider’ wordt besproken welke werkzaamheden zullen worden verricht, en hoe deze activiteiten ingepast moeten worden in het geheel van het pastorale dienstwerk ter plaatse. In deze begeleiding gaat het er dus om dat het pastorale werk zo goed mogelijk wordt verricht.
 - in de groepssupervisie ligt de nadruk op het leren aan en met elkaar. Het belangrijkste aandachtspunt is hier de pastorale houding. Het groepsproces kan een uitstekend hulpmiddel zijn om deze houding bewust te maken en te verbeteren.
 - in de individuele supervisie staat de persoon van de stagiair centraal:
 - hoe hij zijn eigen plaats ziet in het pastoraat;
 - welke zijn persoonlijke leerdoelen zijn;
 - welke punten van zijn pastorale houding aandacht vragen;
 - op welke punten zijn pastorale vaardigheid verbetering behoeft;

- hoe hij zijn werkervaring verbindt met zijn spiritualiteit en met de theologische inzichten die hij in zijn opleiding heeft verworven.
21. De rector van de priesteropleiding of in diens opdracht de studierector, wijst de stageplaats aan na overleg met de student en de supervisor. Die stageplaats is, vanuit de doelstelling, in een parochie van het eigen bisdom te zoeken, bij een parochiepriester die men als plaatselijk werkbegeleider en als oudere collega geschikt acht.
 22. Van de priesterkandidaat wordt verwacht, dat hij er in een afsluitende schriftelijke toets op een of andere overeengekomen wijze blijk van geeft, theologische, spirituele en pastorale gezichtspunten te kunnen integreren.
Het best kan dit geschieden aan de hand van een thema dat in zijn pastorale stage aan de orde is geweest. Elementen van ambts-theologie en spiritualiteit, alsook van theologie inzake gewetens- en gezinsvragen, dienen daarbij aan de orde te komen.

E. Voortgezette vorming

23. Hoe goed een priesteropleiding ook aan zijn doel beantwoordt, de leerweg van de priester mag nooit als afgesloten worden beschouwd op het moment dat de opleiding is doorlopen. Het aankweken van dit besef is een wezenlijk onderdeel van de opleiding tot hier toe. Kerk en theologie, maatschappelijk leven en wetenschap zijn voortdurend in ontwikkeling; alleen al om 'bij' te blijven is voortgezette vorming tegenwoordig in allerlei sectoren nodig. In die vorming moet onderscheiden worden tussen de menselijke, geestelijke, intellectuele en pastorale voortgezette vorming.
24. Voor priesters is de noodzaak van voortgezette pastorale vorming des te urgenter, omdat in de pastorale praktijk de persoon en de gelovige houding van de priester zelf het 'instrument' is van zijn pastorale handelen; met het zich vormen naar het beeld van de Heer Jezus Christus, leraar, priester en herder, is geen enkele priester ooit klaar.

25. Gedurende de eerste jaren na de wijding worden daarom regelmatig samenkomsten gehouden onder leiding van de rectoren. Verder worden door het bisdom jaarlijks programma's aangeboden van theologische verdieping, van spirituele en pastorale vorming voor alle priesters.

F. Procedure van wijziging

26. Deze bijlage wordt op gezette tijden, maar minstens ééns per vijf jaar in bespreking gebracht in het rectorenoverleg (vgl. *Ratio Neerlandica*, 19 en 35). De rectoren laten zich daarbij ondersteunen door hun studierectoren, aan wie zij ook een gezamenlijke opdracht tot nadere bestudering kunnen verlenen. Iedere afzonderlijke rector kan zich hieraan voorafgaand laten adviseren door zijn staf.

Wanneer bespreking en nadere bestudering leiden tot de wens, deze bijlage op onderdelen aan te passen, worden de voorstellen daartoe via de Bisschoppelijke Commissie voor Opleiding tot Pastorale Bedieningen aan de Bisschoppenconferentie ter **vaststelling** voorgelegd **en door de Bisschoppenconferentie ter goedkeuring aan de Heilige Stoel**. Iedere bisschop met een eigen instituut voor de priesteropleiding moet tijdens de besluitvorming in de Bisschoppenconferentie met de wijziging kunnen instemmen.

BIJLAGE 2:

OVERZICHT VAN DIOCESANE PRIESTEROPLEIDINGEN

Aartsbisdom Utrecht: Ariënsconvikt
Keistraat 9
3512 HV Utrecht.

(Het bisdom heeft voor zijn priesteropleiding vaste overeenkomsten met de KTU en Bovendonk, het bisdom Groningen en het bisdom Breda; tevens werkt dit convict met Vronesteyn samen inzake de priesteropleiding van HAVO-afgestudeerden in de Geïntegreerde Priesteropleiding, die in samenwerking met de KTU wordt georganiseerd.)

Bisdom Breda: Convict Frenckenhuis
Catharinastraat 45
4811 XE Breda

(Het bisdom heeft voor dit convict vaste overeenkomsten met de TFT, KTU en het Ariënsconvikt)

Priesteropleiding Bovendonk
(priesteropleiding speciaal voor late
roepingen)
Hofstraat 8
4741 AK Hoeven

(Het bisdom heeft voor Bovendonk vaste overeenkomsten met participerende bisdommen en religieuze ordes resp. congregaties. Kandidaten voor andere diocesen resp. religieuze gemeenschappen worden slechts aanvaard nadat zij formeel door de competente ordinarius zijn aangenomen.)

Bisdom Groningen:
(Het bisdom heeft vaste afspraken inzake het geheel van de
priesteropleiding met het aartsbisdom Utrecht.)

Bisdom Haarlem: **Groot Seminarie van het Rooms
Katholiek Bisdom van Haarlem “Het
Willibrordhuis” Centrum voor priester-
en diakenopleiding
Bekslaan 11
2114 CB Vogelenzang**

(Het seminarie verzorgt de gewone priesteropleiding van het bisdom inclusief de theologische en pastorale vorming. Tevens bestaan vaste afspraken met Bovendonk voor oudere kandidaten. In incidentele gevallen wordt een beroep gedaan op de KTU te Utrecht of de Fontys Hogeschool op de locatie Amsterdam.)

**Bisdom
's Hertogenbosch:** **Seminarie St. Janscentrum
Papenhulst 4
5211 LC 's Hertogenbosch**

Bisdom Roermond: **Grootseminarie Rolduc
Heyendahilaan 82
6464 EP Kerkrade.**

Bisdom Rotterdam: **Centrum voor Priesteropleiding
Vronesteyn
Park Vronesteyn 14
2271 HS Voorburg**

(Het bisdom heeft voor zijn priesteropleiding vaste overeenkomsten met de KTU, Bovendonk; tevens werkt het convict met het Ariënskonvikt samen inzake de opleiding van HAVO-afgestudeerden in de Geïntegreerde Priesteropleiding, die in samenwerking met de KTU wordt georganiseerd.)